

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการเกษตร ชุมชนไทลื้อบ้านท่าหล่ม ตำบลทานตะวัน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเกษตร และรูปแบบที่เหมาะสมต่อการจัดการทรัพยากร ประชากรที่ศึกษาได้แก่ ประชากรทั่วไป 74 คน บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในชุมชน 32 คน เป็นชาวไทลื้อในบ้านท่าหล่ม

แบบสอบถามเชิงปริมาณประกอบด้วยแบบสอบถามข้อมูลทั่วไป แบบสอบถามเกี่ยวกับนโยบายรัฐ เศรษฐกิจ และสังคม ด้านการเกษตร และการปฏิบัติพิธีกรรมการเกษตรโดยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแจกแบบสอบถามและเก็บด้วยตนเองแล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลหาค่าเฉลี่ย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ คือ ศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้อง สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และวิธีสนทนากลุ่ม สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สรุปประเด็นการศึกษาเชิงคุณภาพ

1. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมที่มีผลต่อพิธีกรรมการเกษตร ประกอบด้วยบุคคล มี เรื่อง เพศ อายุ การศึกษารายได้ อาชีพ การเป็นผู้นำ ฐานะทางสังคม เป็นปัจจัยเชื่อมโยงทำให้พิธีกรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น
2. วิธีการถ่ายทอดกิจกรรมเกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อจากอดีตสู่ปัจจุบันมีหลายรูปแบบ เช่นผู้อาวุโสในชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดประเพณีให้คนรุ่นหลังฟัง และการปฏิบัติต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ในระดับครอบครัวจนเป็นประเพณีของชุมชน
3. บุคคลที่ลดลงในการปฏิบัติ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงบางอย่าง จากผู้ถือครองที่ดินเป็นผู้เช่าที่ดิน จากเพศหญิงเป็นเพศชาย จากผู้อายุมากเป็นผู้มีอายุน้อยซึ่งมีไม่มากนัก และเปลี่ยนจากอุปกรณ์บรรจุดึงเครื่องสังเวยแบบเดิมเป็นแบบใหม่
4. พิธีกรรมที่เกิดการสูญหายและเกิดใหม่ เช่น พิธีกรรมสู่ขวัญจรดใจ โดยเปลี่ยนจากเดิมที่สู่ขวัญควาย เพราะปัจจุบันไม่ใช้ควายไถนาอีกแล้ว

แนวคิดในการปฏิบัติพิธีกรรมการเกษตรที่เกษตรกรในถิ่นนี้ได้ให้แนวคิดแตกต่างตามวัย เช่น สำหรับผู้สูงอายุให้แนวคิดว่า ควรจะมีการปฏิบัติสืบต่อกันอีก เพราะเชื่อว่าสิ่งเหนือธรรมชาติยังให้ความช่วยเหลือช่วยกิจกรรมการเกษตรได้ ดังนั้นบางพิธีกรรมไม่น่าให้สูญหายไป คนรุ่นใหม่ให้แนวคิดว่า พิธีกรรมเป็นเรื่องไม่สำคัญเท่าไร จึงไม่ให้คงความสนใจเรื่องพิธีกรรม

การเกษตรส่วนคนวัยกลางคนกลับให้แนวคิดว่าพิธีกรรมการเกษตรบางพิธีกรรมควรให้ปฏิบัติกันอยู่ แต่บางพิธีกรรมเมื่อใช้เทคโนโลยีใหม่ช่วยแล้วทำให้ได้ผลผลิตดี ไม่สมควรมีพิธีกรรมประกอบ แต่ก็ยอมรับรับว่าเทคโนโลยี เช่น รถไถนา การใช้สารเคมี การตลาด ตลอดจนนโยบายของรัฐโดยเฉพาะการบริการของ ธกส. การรับจำนำข้าวเป็นสิ่งที่รัฐจัดทำได้ดี แต่เมื่อมองอีกประเด็นหนึ่งเกษตรกรวัยกลางคนกล่าวว่า มื่อนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการเกษตรแล้ว โดยเฉพาะการทำนา เมื่อขายผลผลิตแล้วเหลือเงินน้อยมาก เพราะต้องใช้เงินเป็นต้นทุนในการซื้ออุปกรณ์สำหรับการผลิตมากส่วนคนที่อายุน้อยกว่าคนวัยกลางคนให้แนวคิดว่า ไม่ควรมีการปฏิบัติพิธีกรรมให้มากนักเพราะมีความซับซ้อนมากทั้งเสียเวลาในการปฏิบัติควรจะปฏิบัติในสิ่งที่ทำให้เห็นผลเร็วและความซับซ้อนในการปฏิบัติที่น้อยกว่าการประกอบพิธีกรรมนี้

ฉะนั้นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมด้านการเกษตร จึงมีหลายประการด้วยกันซึ่งสรุปได้ดังเช่น

1. ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ พิธีกรรมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่มาจากการทำเกษตรกรรมซึ่งประกอบด้วยพิธีกรรมดังนี้
 - 1.1 พิธีกรรมก่อนการลงมือทำการเกษตร เช่น การเลี้ยงผีฝ่าย การแหกนา การบนเจ้าที่เจ้าทาง
 - 1.2 พิธีกรรม การตอบแทนคุณสิ่งที่จะช่วยทำให้การสร้างผลผลิตสำเร็จด้วยดี เช่น การสู่ขวัญควาย การสู่ขวัญรถไถ
 - 1.3 กระทำหลังการผลิต เช่น การวางใบขนุนในขุ้งฉาง การเอาข้าวแหวก การเอาข้าวใส่ขุ้งฉาง การเอาขวัญข้าว การทานข้าวใหม่ ข้าวสันบาตร
 - 1.4 การกระทำหลังการจำหน่ายผลผลิต เช่น การแก้บนเจ้าที่เจ้าทาง
2. ปัจจัยภายนอกชุมชน เช่น นโยบายในเรื่องการเกษตรที่รัฐเข้ามาจัดการให้แก่เกษตรกร เศรษฐกิจของประเทศ และ สังคมที่มาจากภายนอกชุมชน
3. สถานการณ์เปลี่ยนแปลงของการค้าโลก เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศที่มาเกี่ยวข้องกับการค้า การอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงภายในประเทศที่ได้ประกาศใช้ขึ้นของ พระราชบัญญัติให้เกษตรกร มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

2. ประเด็นการศึกษาเชิงปริมาณ

2.1 ด้านข้อมูลทั่วไป

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการตอบคำถาม พบว่าเพศชายมีมากกว่าเพศหญิง ส่วนอายุนั้นจะพบว่ามีอายุระหว่าง 41 ปี ถึง 50 ปี จำนวนมากที่สุด ด้านการศึกษา พบว่า มีผู้ตอบคำถามอยู่ในการศึกษาในระดับประถมศึกษาจำนวนมากที่สุด อาชีพหลักที่เกษตรกรทำกัน พบว่ามีจำนวนมากที่สุด คือ อาชีพทำนา ส่วนอาชีพรองที่เกษตรกรทำกันจำนวนมากที่สุด คือ อาชีพเลี้ยงสัตว์ ด้านรายได้ของเกษตรกรที่ได้รับเมื่อเฉลี่ยเป็นรายปีแล้วพบว่ามีรายได้ไม่ต่ำกว่า 81,000 บาท ต่อ 1 ครอบครัว การใช้ที่ดินทำการเกษตรนั้นพบว่าเกษตรกรจะมีที่ดินของตนเองเพื่อใช้ทำการเกษตรมากที่สุด และบุคคลที่พบในการให้ตอบคำถามครั้งนี้เป็นบุคคลทั่วไป จำนวนมากที่สุด

2.2 ด้านการตอบแบบสอบถามในเรื่อง นโยบายรัฐ สังคม และเศรษฐกิจ ของเกษตรกรในชุมชนนี้พบว่าเกษตรกรตอบแบบสอบถามพบว่า ปัจจุบันเกษตรกรนิยมกู้เงินจาก ธกส. มาใช้ลงทุนเพื่อทำการเกษตรมากที่สุด และมีการใช้เทคโนโลยีในการผลิตเกือบทุกขั้นตอนของการเกษตร การปฏิบัติด้านพิธีกรรมการเกษตรจึงเริ่มลดการปฏิบัติ จึงทำให้สิ่งเหนือธรรมชาติและสิ่งที่มีในธรรมชาติลดบทบาทความสำคัญลง ความจำเป็นที่ต้องประกอบพิธีกรรมจึงเป็นสิ่งไม่จำเป็นต่อเกษตรกรมากนัก

เมื่อมีปัจจัยทั้งนอกชุมชนและในชุมชนทำให้พิธีกรรมเปลี่ยนแปลงนั้นผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มีหลายประการ เช่น

พิธีกรรมการเลี้ยงผีน้ำ เมื่อมีระบบชลประทานและฝายคอนกรีตเกิดขึ้นแล้ว คนในชุมชนไม่ได้ร่วมกันซ่อมแซมปรุฝายขึ้นอีก ความสำคัญต่อสิ่งที่เคยเชื่อเรื่องผีฝายลดลง

พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาพบว่า แต่ละพิธีกรรมที่ปฏิบัติ ไม่มีพิธีกรรมใดเลยที่จะปฏิบัติทุกครัวเรือน เช่นอดีต แสดงให้เห็นว่าแม้ข้าวและพืชเกษตรบางอย่างที่ส่งออกนอกประเทศ เป็นอาหารหลักของคน และนำรายได้มาสู่ครอบครัวนั้น เกษตรกรเริ่มจะไม่เห็นความสำคัญที่จะประกอบพิธีกรรมเพื่อให้ได้ผลผลิตนั้นๆ เลย จากการศึกษาพบว่าการปฏิบัติเริ่มลดลง เช่น ไปทำบุญมอบข้าวให้วัดนั้น การปฏิบัติเริ่มลดลงเพียงเล็กน้อยเพราะพิธีกรรมนี้เป็นประเพณีไปแล้วคนจึงยังปฏิบัติกันอยู่มาก

พิธีกรรมจากข้าวเพื่อทำบุญให้ผู้สูงอายุ พ่อ แม่ ได้รับประทานนั้น จากการศึกษาพบว่าการปฏิบัติแก่พ่อแม่ที่บ้านยังคงเหลืออยู่ในชุมชน และเป็นประเพณีเช่นกัน

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ จากการศึกษาพบว่าการปฏิบัติเริ่มลดลงเช่นกัน แสดงให้เห็นถึงความคิดของเกษตรกรว่าการเลี้ยงสัตว์ไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงธรรมชาติ จึงทำให้

พิธีกรรมลดลงเรื่อยๆ เพราะปัจจุบันมีเทคโนโลยีด้านอาหาร และยารักษาโรคเกี่ยวกับสัตว์เกิดขึ้น เกษตรกรจึงไม่ต้องพึ่งพิงเจ้าที่เจ้าทางอีกต่อไป

พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำสวนไม้ผลและสวนลำไย พบว่าเกษตรกรให้ความสนใจน้อยลง

และการแสดงความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการจัดกิจกรรมพบว่าเกษตรกรให้ความสนใจต่อพิธีกรรมน้อยลง และบางคนยังไม่สนับสนุนให้จัดพิธีกรรมขึ้นอีก

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ทราบว่าพิธีกรรมการเกษตรเริ่มลดบทบาทความสำคัญเพราะเกษตรกรมีสิ่งพึ่งพิงใหม่เกิดขึ้น คือเทคโนโลยี ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างความมั่นใจกว่าพิธีกรรม จึงลดความสนใจที่จะปฏิบัติพิธีกรรมลง หากเวลาผ่านไปมากกว่านี้อีกพิธีกรรมอาจสูญสิ้นไปในที่สุด

3. อภิปรายผล

อภิปรายผลเชิงคุณภาพ

จากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการเกษตร พบว่าพิธีกรรมที่มาจากในชุมชนที่ได้จัดระบบการเกษตร ไว้หลายประการ เช่น

1. พิธีกรรมเพื่อดูแลจัดสรรปริมาณน้ำ เข้าหล่อเลี้ยงพืชผลในการเกษตรเกษตรกรได้ร่วมรับผิดชอบในการซ่อมแซมในเรื่องเหมืองฝาย จึงจัดพิธีไหว้ผีฝายเพื่อคุ้มครองระหว่างบำรุงซ่อมแซมและดูแลฝายตลอดการผลิต แม้ปัจจุบันมีระบบชลประทานเข้ามาทดแทนเหมืองฝาย แต่ยังคงมีการจัดตั้งคณะกรรมการเหมืองฝายเพื่อร่วมรับผิดชอบ ทำหน้าที่จัดการแบ่งปันน้ำ ให้ทำการเกษตรเท่ากัน มีเกษตรกรเพียงบางคนจะปฏิบัติพิธีกรรมเลี้ยงผีน้ำชลประทานและผีฝายกันเป็นการทำพิธีกรรมระดับครอบครัวเท่านั้น

เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับแนวคิดของ สุรพล คำรืห์กุล (2542) เรื่อง มรดกไทยล้านนาสิ่งแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรมด้านความเชื่อในเรื่องการนับถือผีล้านนาประเพณี ผีเหมืองฝายว่าสอดคล้องกัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อพิธีกรรมการเกษตร ที่เป็นปัจจัยต่อการปรับเปลี่ยนการจัดการเหมืองฝายในปัจจุบันแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมได้ที่จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ของชุมชนได้ เช่น ลดการตัดไม้ทำลายป่า ลดการฉาพพื้นที่ทำกินและลดการตัดไม้มาทำกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์

2. พิธีกรรมถือเป็นข้อปฏิบัติร่วมกันของคนในชุมชน ให้รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน หากพิธีกรรมที่ยึดถือเป็นประเพณี ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีด้วยคิดว่า เมื่อคนได้ร่วมพิธีกรรม เช่นเดียวกับคนอื่นๆ ทำให้รู้สึกว่าตนเองไม่ได้เป็นคนแปลกปลอม และคิดว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับทฤษฎีของ ไวรัซ เจียมบรรจง (2522) เรื่องทฤษฎีถือใจ แล้วสรุปได้ว่า พิธีกรรมถือเป็นข้อปฏิบัติร่วมกัน ที่มาจากความคิดของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับทัศนคติที่ช่วยในการปรับตัว การป้องกันตนเอง และเป็นการแสดงออกด้านพฤติกรรม เป็นต้น

ดังจะเห็นได้จากการเข้าร่วมพิธีกรรม ทานข้าวล้านบาตร ทานข้าวใหม่ที่เป็นภาระทำของชุมชนซึ่งเป็นประเพณีที่ทุกคนจัดเพื่อปรับตัวเข้ากิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น จึงเป็นสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนปฏิบัติกัน เป็นการปรับตัวของทุกคนที่ให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้

3. พิธีกรรมช่วยลดความขัดแย้งในชุมชน เช่น พิธีไหว้ผีฝ่าย มีบทบาทช่วยลดความขัดแย้งในการแบ่งปันน้ำข้าหล่อเลี้ยงพืชผลไร่นาเรียกสวน มีตัวแทนหมู่บ้านเข้าร่วมพิธีกรรม ทำให้ได้รับการเป็นสักขีพยานในการแบ่งปันน้ำให้กันใช้อย่างยุติธรรม เกษตรกรทุกคนที่ใช้น้ำจากฝาย ต่างได้ช่วยกันดูแลเหมืองฝายร่วมกัน เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ความปรองดองสามัคคีเกิดขึ้นความขัดแย้งจึงไม่มี

เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับ แนวคิดของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) เรื่องแนวคิดมิติชุมชนวิธีกิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรว่า การพัฒนาให้ความสำคัญในมุมมองด้านความรู้อำนาจของชาวบ้าน สรุปได้ว่า ชุมชนมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน โดยเฉพาะในเรื่องน้ำจากเหมืองฝาย และองค์กรเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่แสดงออก เช่น การขอแรงงานเป็นกลุ่ม เป็นการกระทำที่มีทั้งความขัดแย้งและกลมกลืนกันได้

ดังนั้นเห็นได้ว่าพิธีกรรมช่วยลดความขัดแย้งได้ เมื่อมีทรัพยากรที่ต้องใช้ร่วมกัน จึงทำให้ทรัพยากรน้ำที่มีตามธรรมชาติ และทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในชุมชนอยู่ร่วมกันได้ อย่างมีความสุข ไม่เกิดความขัดแย้ง แยกแยกกันได้

4. พิธีกรรมช่วยให้ชาวบ้านได้ผ่อนคลายความกังวลและดำรงชีวิตอยู่อย่างมั่นคง สุขใจ กับการที่จะทำการเกษตรต่อไป

เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับ แนวคิดของ กิ่งแก้ว อัฒนากร (2526) เรื่อง ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทยในเรื่องจิตใจที่หมายถึงแสวงหาผลอันเป็นอารมณ์ที่เกิดกับจิตใจ เมื่อได้ประกอบพิธีกรรมแล้วก็มีความหวังผล เพื่อความสบายใจ ความมีกำลังใจที่จะทำการเกษตรต่อไป และหวังภายหน้าจะเกิดความสุขสบายใจ

ดังจะเห็นได้จากการทำพิธีกรรม เลี้ยงผีฝ่ายการแสกนา การวางใบขนุนในขี้ฉาง การเอาขวัญข้าวการบนเจ้าที่ เมื่อกระทำแล้วเกิดความมั่นใจว่าจะมีน้ำใช้ในการเกษตร ผลผลิตเกษตรจะงอกงามดี สิ่งที่เกิดไว้บริโภคนจะหมดลงช้าไม่สิ้นเปลืองหมดเร็ว และบริโภคผลผลิตโดยเฉพาะข้าวหมดช้าลง

4. พิธีกรรมเป็นการสะท้อนถึงความคิด เรื่องการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เกษตรกรในชุมชนจัดระบบ ในกลุ่มเกษตรกร ดังจะเห็นได้จากแนวคิดต่างๆ เช่น การเอาแรงเพื่อนบ้านในการทำนา และใช้แรงคืน เมื่อปฏิบัติเช่นนั้น เป็นการช่วยเหลือกันและกันระหว่างเกษตรกรในการทำเกษตร

เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับแนวคิดของ วัลลภ พรหมทอง (2545) ในเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งได้กล่าวถึงแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องการช่วยเหลือเกษตรกรที่ยากจน เพื่อแก้ปัญหาเรื่องความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจของตนเอง และเศรษฐกิจของประเทศ เกิดเป็นความมั่นคงยั่งยืนของประเทศ โดยมีหลักการ คือ

1. ระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง
2. แนวคิดพัฒนาความสามัคคีในชุมชน
3. เป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน เป็นพื้นฐานหากเหลือถึงจะจำหน่าย
4. การจัดการแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร
5. การจัดสรรพื้นที่มีสมมติฐานพื้นที่การเกษตร

ดังจะเห็นได้ว่าการจัดสรรทรัพยากรที่เกิดขึ้นเช่น ลักษณะการจัดการแบ่งพื้นที่เพื่อทำการเกษตร เช่น การรวมพลังกลุ่มในกลุ่มสหกรณ์ทั้งในแง่ การตลาด การผลิต ความเป็นอยู่สวัสดิการการศึกษา และสังคมศาสนาที่เกิดขึ้นตามมา และการจะนำชุมชนสู่การเป็นธุรกิจ ที่จะเชื่อมโยงกับแหล่งเงินทุนต่างๆ ทั้งในด้านจำหน่ายผลผลิตและการซื้อผลผลิตราคาถูก

และยังสอดคล้องกับแนวคิดของกฤษฎา บุญชัย (2540) ในเรื่องความเชื่อประเพณี พิธีกรรม ในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีความเชื่อคือ ว่ามีอุดมมุ่งหมายเพื่อการผลิต และได้ทราบถึงวิธีการจัดการทรัพยากรด้านการเกษตรที่ให้ทั้งแง่เป้าหมายและวิธีการ

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทวี ประทีปแสง (2542) ในเรื่องพิธีกรรมความเชื่อ ของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวลัวะบ้านกลางเตี้ยในอุทยานแห่งชาติดอยภูคา นั้นว่า มีการใช้ระบบทำไร่หมุนเวียนเป็นการปรับการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน มีระบบการถือครองที่ดินที่เป็นเรื่องของสิทธิของเกษตรกร และมีพิธีกรรมที่เป็นการแสดงออกเพื่อลดความ ดังเคียดทาง

จิตใจ สังคม แสดงถึงการรวมจิตใจของกลุ่ม ซึ่งนำมาเป็นการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์

ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรม ที่เป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เลี้ยงผีฝ่าย การบ่นเจ้าที่เจ้าทาง เป็นการจัดการทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดินเกิดขึ้น ส่วนการจัดการทรัพยากรมนุษย์ เช่น การทานข้าวลั่นบาตร ทานข้าวใหม่ เป็นการจัดให้คนในชุมชน และเกษตรกรได้มาร่วมสร้างความสามัคคีในชุมชนหรือเกษตรกรให้เกิดขึ้น

นอกจากปัจจัยภายในชุมชนจะมีผลต่อเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมพบว่า ปัจจัยที่มาจากภายนอกชุมชนทำให้พิธีกรรมการเกษตรเปลี่ยนแปลง ไปเช่น

1. การใช้เทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องกับการผลิตของเกษตรกร การใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยในการสร้างผลผลิต เช่น การสร้างระบบชลประทานทำให้เกิดผลผลิตทางการเกษตรมากกว่าเดิมทำให้ผลผลิตปริมาณสูงขึ้นและสามารถส่งออกเกิดเป็นสินค้าเชิงพาณิชย์ ชุมชนได้ปรับตัวให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นได้ ก่อให้เกิดระบบการผลิตได้หลายครั้งใน 1 รอบปี และยังคงตลาดกว้างขวางขึ้น

เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับแนวคิดของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544ก) ในเรื่องกระบวนการชุมชนกับองค์กรพัฒนาเองว่า การเกษตรเชิงพาณิชย์แบบเข้มข้นของพื้นที่ ตำบลศูนย์ แวน อำเภอฟั่ว เมื่อชุมชนมีระบบน้ำดี ทำให้เพาะปลูกพืชใน 1 รอบปี ได้หลายครั้ง อีกทั้งเกิดเศรษฐกิจครอบครัวดีขึ้น ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนก็ดีขึ้นด้วย ซึ่งจะส่งผลถึงระบบเศรษฐกิจของประเทศ จนกระทั่งระบบตลาดซื้อขายล่วงหน้าจะมีมากขึ้น ดังจะพบได้ในท้องถิ่นไทลื้อบ้านท่าหล่มแห่งนี้ เมื่อไม่มีเหมืองฝายแล้ว แต่ยังมีตัวแทนกลุ่มชลประทานในชุมชน เพื่อทำหน้าที่ในการจัดการสื่อสารเรื่องน้ำ โดยขอแบ่งน้ำจากหน่วยงานชลประทาน เพื่อใช้ในการเกษตรของเกษตรกรที่มีพื้นที่ปลายน้ำหลังจากได้น้ำแล้ว ก็มีการทำนาทำสวนผักหลายชนิดได้หลังการเก็บเกี่ยวในพื้นที่ทำนาเดิม เมื่อมีผลผลิตออกแล้วจะถูกส่งของการซื้อพืชผล เช่น ข้าว ถั่วลิสง ถั่วเขียว ถั่วแดง ถั่วเขียว ถั่วเหลืองจากพ่อค้าภายนอกชุมชนล่วงหน้าเกิดขึ้นอีกด้วย

2. การใช้เทคโนโลยีของระบบตลาด จะทำให้มีการจำหน่ายและจำหน่ายผลผลิตได้มาก และจำหน่ายได้ต่อเนื่องและราคาสูง

เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดของ วัลลภ พรหมทอง (2544) ในเรื่องเกษตรทฤษฎีตามแนวพระราชดำริ ในหลักการขั้นตอนของเกษตรทฤษฎีใหม่ว่า หากเกษตรกรร่วมแรงร่วมใจกันสร้างลานตากข้าว โรงสีข้าว จะทำให้ขายข้าวได้ราคาสูงไม่ต้องอาศัยพ่อค้า แต่การจำหน่ายควรทำในรูปแบบสหกรณ์จะเหมาะสม

ดังจะเห็นได้จากการที่คนในชุมชนมีการเริ่มรวมกลุ่มกันเลี้ยงหมูและกู่เงิน จากรัฐจัดไว้ในระบบกลุ่มมาลงทุนร่วมกัน

3. เมื่อก้าวถึงเทคโนโลยีแล้วเทคโนโลยีก็ให้ผลหลายด้านเช่น

เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดของ สมเพียร เกษมทรัพย์ (2541) ในเรื่องสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีและชีวิต ได้กล่าวไว้ว่า

เทคโนโลยีด้านการเกษตรช่วยในการผ่อนแรง เช่น รถไถนาและพรวนดินได้เร็วกว่าใช้แรงงานและสัตว์และการค้นพบสารเคมีช่วยทำลายแมลงพืชศัตรู ได้พันธุ์ข้าวชนิดใหม่ และพันธุ์พืชชนิดเก่าไม่สูญหาย ได้ปริมาณสัตว์พืชมากขึ้นจากการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อได้พันธุ์สัตว์ชนิดใหม่ จากการผสมพันธุ์สัตว์เทียม ช่วยสร้างคุณภาพพืชสัตว์ที่มีคุณภาพดี และการทำฮอร์โมนพืชทำให้พืชออกผลผลิตนอกฤดูกาล หากเราไม่มีเทคโนโลยีเกิดขึ้น โลกก็จะขาดแคลนอาหาร เกิดการแก่งแย่งพื้นที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งได้ และอีกด้านหนึ่งเทคโนโลยียังทำให้สภาพแวดล้อมถูกเปลี่ยนแปลงไปไม่สามารถคืนสภาพเดิมได้ เพราะเมื่อใช้ปุ๋ยแล้ว ได้ผลผลิตในเวลาอันรวดเร็ว เป็นเหตุให้ต้องบุกกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น เพื่อสร้างผลผลิตเพิ่มขึ้นอีก และเมื่อมีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีมากก็เกิดตกค้างในดินทำให้ย่อยสลายยาก เมื่อถูกน้ำพัดพาลงสู่ที่ต่ำ คู่ม่าน้ำดำคลอง ทำให้น้ำเสียใช้อุปโภคบริโภคไม่ได้ อีกทั้งปุ๋ยและสารเคมีทำให้ดินเสียเร็วเกิดการแข็งตัวดินเสื่อมสภาพง่าย ต้องสิ้นเปลืองเวลา งบประมาณเพิ่มในการปรับปรุงดินให้มีคุณภาพดีเหมือนเดิมอีก และเทคโนโลยีเองก็ไม่ได้กำหนดให้ ต้องมีการกระทำพิธีกรรมประกอบ

ดังนั้นจะทราบได้ จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนแห่งนี้ว่า เมื่อทำการเกษตรใช้เทคโนโลยีใหม่มีผลดีผลเสียอย่างไร และเทคโนโลยีทำให้พิธีกรรมเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ซึ่งได้คำตอบว่า เทคโนโลยีให้ผลทั้งส่งเสริมการเกษตรให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม ขณะเดียวกันเทคโนโลยี ก็ทำให้สภาพแวดล้อม ที่มีอยู่ในธรรมชาติที่มีอยู่เดิม เกิดการเสื่อมสลายลง และหากจะให้คนยุคนี้แล้ว จะกลับไปใช้เทคโนโลยีเดิมก็ไม่ได้อีกแล้วเพราะบางอย่างสร้างผลผลิตล่าช้ามาก เทคโนโลยีสร้างความสะดวกสบายดีมาก แม้มีรายจ่ายสูงจึงทำให้เหลือเงินจากการจำหน่ายผลผลิตไม่มาก จำต้องหาอาชีพเสริมบ้างอีกเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการเกษตร ด้านการเปลี่ยนแปลงของโลกว่าการเปลี่ยนแปลงของปัจจุบัน เช่น

ด้านการค้า จะมีกติกากเกิดขึ้น โลกจะกำหนดการค้าเสรี จึงมีกฎหมายด้านที่คำนึงถึงสุขภาพอนามัย คุณภาพมาตรฐานในการผลิตการใช้มาตรการทางการค้าเกิดขึ้น

การเปลี่ยนแปลงด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีสื่อสาร ในธุรกิจการค้าและการลงทุนการเงิน และการตกแต่งพันธุกรรม

การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีสื่อสาร จะมีระบบสารสนเทศ (Information Technology : IT) โดยได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับทุกภาคการผลิต ทำให้ใครมีข้อมูลมากถูกต้อง ก็จะเกิดความรวดเร็ว นำไปสู่การชนะ ในการสร้างหรือจำหน่ายสินค้าได้

และเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับแนวคิดของวรรณศิริ (2540) เรื่อง มานุษยวิทยา สังคมและวัฒนธรรม ในด้านความแตกต่างระหว่างมานุษยวิทยาเศรษฐกิจ และเศรษฐศาสตร์ว่า มนุษย์เศรษฐศาสตร์จะจัดระบบการผลิตแตกต่างจากมนุษย์เศรษฐกิจ เช่น มีจุดหมายการผลิตเปลี่ยนไป การใช้เทคโนโลยีสูงขึ้น และด้านการแจกจ่ายผลผลิตใช้ระบบที่พัฒนากว่าเดิม มีระบบตลาด การสื่อสารในเรื่องการจำหน่ายแลกเปลี่ยนสินค้า การกำหนดราคาสินค้าความผันแปรราคาสินค้า ระบบเก็งกำไร การแข่งขันในการจำหน่าย การแข่งขันทางเศรษฐกิจ การเอาเปรียบหรือได้เปรียบ ด้านการค้าแก่กันเป็นต้น

ดังจะเห็นได้ในสินค้าการเกษตร มีระบบสื่อสารของโทรศัพท์เข้าใช้ในการสื่อสาร ติดต่อซื้อขายสินค้าหรือมีตลาดซื้อขายล่วงหน้า ตลาดการค้ำเสรี มีกฎหมายเกี่ยวกับภาษีของสินค้าเกิดขึ้น

ความต้องการใหม่ที่เกิดขึ้นในการดำรงวิถีชีวิต ในกระแสสังคมปัจจุบันที่สังคมปัจจุบันจะดำรงอยู่ได้ ต้องใช้เงินในการซื้อของอุปโภคบริโภค ให้ลูกได้รับการศึกษาในระดับสูง การใช้เงินซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกแก่การดำรงชีวิต ความต้องการซื้อหรือจ้างเทคโนโลยีมาช่วยในการสร้างผลผลิตและผ่อนแรง ใช้เงินเพื่อเกิดการรวมกลุ่มในชุมชน และความต้องการในการใช้เงินเพื่อชดใช้หนี้สินสิ่งเหล่านี้ เป็นความต้องการที่สำคัญที่เกิดขึ้นในการจะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันเสียแล้ว

ดังนั้นความต้องการที่เกิดขึ้นในกระแสสังคมปัจจุบันนี้ ล้วนแต่ทำให้เกษตรกรจำใจต้องยอมรับ และพยายามสร้างงานด้านเกษตรกรรมให้มากขึ้น จะได้มีรายได้ให้เกิดขึ้นมากขึ้น เพื่อจะได้นำไปสนองความต้องการของตนเอง ที่ได้มาอยู่ในกระแสสังคมยุคปัจจุบัน

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าปัจจัยที่ทำให้พิธีกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง ได้จากสาเหตุหลายประการนั้นเป็นสิ่งที่บอกถึงการปรับตัวของเกษตรกร ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ แต่อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมการเกษตรเริ่มเปลี่ยนแปลงลงเรื่อยๆแล้ว บางพิธีกรรมของการเกษตรก็สูญสิ้นไปอย่างสิ้นเชิง ด้วยไม่สอดคล้องกับการเกษตร วิถีชีวิตปัจจุบันอีกต่อไป แต่การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมก็มีความสูญสิ้นมาก เพราะพิธีกรรมการเกษตรมีการสูญสิ้นที่ไม่เกิดขึ้นทันที แต่ใช้เวลานานค่อยเป็นค่อยไป แต่พิธีกรรมการเกษตร ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากเพราะเทคโนโลยีใหม่ เริ่มเข้ามาในสังคมการเกษตรของไทยอยู่มาก การกระทำพิธีกรรมที่เกษตรกรกระทำนั้นจึงเป็นเพียง เพื่อสมยอมแก่อำนาจของธรรมชาติแต่เป็นการกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเพียงการแสดงคารวะ

เพื่อเป็นการต้อรอง ให้บัณฑิตอำนาจควบคุมธรรมชาติ แทนพลังของตนพิธีกรรมจึงเป็นเครื่องมือที่เกษตรกร ใช้ตอบโต้อำนาจธรรมชาติ มิใช่เป็นการที่จิตใจยอมจำนน และยังเป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาในการจัดการปัญหาที่จะเกิดกับการเกษตร พิธีกรรมจึงเป็นผลที่มาจากปัญหาหรือเป็นศาสตร์เพื่อควบคุมควบคุมความสมดุลของสิ่งต่างๆ นั่นเอง

ดังนั้นการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการเกษตรครั้งนี้จากสาเหตุหลายประการเป็นสิ่งบ่งบอกถึงการปรับตัวของเกษตรกรให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต พิธีกรรมจึงมีการเปลี่ยนแปลงที่ใช้เวลาที่ยาวนาน แบบช้าๆ มีบางพิธีกรรมที่สูญสิ้นไปเพราะไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกรในปัจจุบันว่าพิธีกรรมที่สูญสิ้นไปแล้วจะนั่นผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการเกษตรครั้งนี้พบว่า พิธีกรรมเริ่มสลายลง สูญสิ้น เปลี่ยนแปลงไป และเปลี่ยนจากปฏิบัติในระดับชุมชนเป็นระดับครอบครัวไปแล้ว เหลือปฏิบัติเป็นระดับชุมชนเป็นจำนวนน้อย

จึงกล่าวได้ เมื่อพิธีกรรมคงอยู่ ก็จะมีการรวมกลุ่มกันมากขึ้น เป็นการรวมกลุ่มที่เกิดจากความต้องการอย่างตั้งใจ และพิธีกรรมได้รับปฏิบัติมานาน จนเป็นสิ่งผู้รวมกลุ่มมีความซึมซับในเรื่องนี้มานาน ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ง่ายๆ ขึ้น โดยเฉพาะพิธีกรรมด้านการเกษตรที่มีในไทลื้อชุมชนนี้ปฏิบัติมายาวนาน ดังนั้นเมื่อมีพิธีกรรมก็มีการรวมกลุ่มเกิดขึ้น และปฏิบัติพิธีกรรมตามมา ซึ่งพิธีกรรมที่เกิดในชุมชนนี้ได้กล่าวถึงในเรื่องพิธีกรรมการเกษตร ที่เป็นอาชีพหลักของเกษตรกรถิ่นนี้ โดยเกษตรกรเองก็ต้องนำเรื่องการจัดการทรัพยากรต่างๆ เช่น เรื่องดินที่ใช้ทำการผลิต เรื่องน้ำที่ประกอบการผลิต และเรื่องป่าที่ทำให้เกิดน้ำเป็นสิ่งส่งเสริมคุณภาพการผลิต ซึ่งทั้งน้ำดินป่า ที่กล่าวมาทำให้เกิดน้ำมาสัมพันธ์กับการผลิตทั้งสิ้น พิธีกรรมที่เกษตรกรจัดขึ้น จึงเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีให้เกิดการได้ใช้ที่ยาวนานอย่างยั่งยืน และจะนำมาสู่คุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

หากพิธีกรรมสูญสิ้นลง การรวมกลุ่มที่เกิดจากการตั้งใจอย่างจริงจังก็มีน้อยลง ด้วยความผูกพันที่เกิดจากพิธีกรรมเป็นตัวเชื่อมโยงน้อยลง แต่ละคนต้องช่วยเหลือตนเองเองในการจะหาสิ่งอำนวยความสะดวก ในการจัดการเกษตรเมื่อความผูกพันน้อย ความร่วมมือในการจัดการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมก็ยากขึ้น เพราะพื้นฐานความสามัคคีจากการรวมกลุ่มที่เคยร่วมกันจัดกิจกรรมพิธีกรรมต่างๆ นั้นที่เคยเป็นสิ่งสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันของคนในชุมชน และเป็นการช่วยกันแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้น เช่น ปัญหาเรื่องน้ำที่จะใช้ทำนา ก็จะมีการกันข้อมแขนฝายให้มีน้ำไว้ใช้ การช่วยเหลือที่มีในชุมชนการจัดพิธีกรรมเดิมหมดไปการเห็นแก่ตัวจะมีมากขึ้นโดยเฉพาะการแก่งแย่งในทรัพยากรธรรมชาติในเรื่องการใช้น้ำจะมากขึ้น ดังตัวอย่างการขัดแย้งใช้น้ำกันระหว่างคนอยู่ที่บนเขากับคนพื้นราบที่ได้พบในปัจจุบัน จึงนำไปสู่การแตกแยกเกิดขึ้น

ความไม่ตระหนักที่จะช่วยกันรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป จากปัจจัยที่กล่าวมา จึงเป็นผลให้ให้พิธีกรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ความเห็นแก่ตัวจะมีมาก มุ่งให้ได้ผลประโยชน์ตนเองให้มากที่สุดมีเป็นจำนวนมาก เพราะพิธีกรรมที่คงอยู่ยังคงปฏิบัติในกลุ่มเกษตรกรเหลือปฏิบัติน้อยลง ไม่เป็นการรวมกลุ่ม แต่กระทำในลักษณะครอบครัวไปแล้ว และไม่ปฏิบัติทุกครอบครัว มีเพียง 1-2 อย่าง ที่เป็นระดับชุมชน แสดงให้เห็นถึงว่าปัจจัยภายในชุมชนจะเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกสมัยใหม่แล้วและปัจจัยภายนอกชุมชนเข้าเป็นตัวเสริม หรือจัดการกับการเกษตรพิธีกรรม ที่ยังคงปฏิบัติอยู่จึงน้อยลง และจะเป็นการรวมกลุ่มในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมหรือให้ชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้นปัจจุบันรัฐจึงได้รื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ชุมชนมาใช้มากขึ้น เพื่อให้ชุมชนเห็นคุณค่าและรู้จักอนุรักษ์สิ่งที่เคยมีในชุมชนด้านดีให้มากขึ้น ดังเช่นเกิดการบวชป่า การตั้งกลุ่มรักแม่น้ำต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งการกระทำที่รื้อฟื้นขึ้นใหม่นี้ ในบางเรื่องก็เอาพิธีกรรมมาประกอบการดำเนินการอยู่ด้วย

4. ข้อเสนอแนะในการพัฒนา

จากการศึกษาพบว่าพิธีกรรมการเกษตรนั้นคนในชุมชนเริ่มลดการปฏิบัติลง ด้วยมีนโยบายรัฐ สังคมเทคโนโลยี สังคม เศรษฐกิจเป็นสิ่งที่ทำให้การดำรงวิถีชีวิต สังคมเกษตรกรรมแปรเปลี่ยนไป และความเชื่อของคนในชุมชน ลดลง เพราะมีที่พึ่งพิงใหม่เกิดขึ้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่า สังคมไทยควรมีการสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์พิธีกรรมให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดขึ้นในสังคมเกษตรกรรมมานาน ซึ่งบางอย่างเป็นบทเรียนทางอ้อมที่ให้คนส่วนใหญ่มีการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมที่เป็นการอนุรักษ์ ให้คงอยู่ และยังเป็นการสอนให้คนรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประหยัดและมีคุณค่าซึ่งเป็นพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป เช่น

1. การพัฒนาส่วนบุคคล

พัฒนาบุคคลที่มีในชุมชนให้รู้จักจัดการทรัพยากรในชุมชนให้คงอยู่แก่เกษตรกร ด้วยการผสมผสานพิธีกรรมกับการปฏิบัติของเทคโนโลยี เพื่อเกิดการปรับตัวของเกษตรกรให้เกิดการรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมทั้งปัจจุบันและอนาคต

ให้โอกาสแก่คนที่อายุน้อยเช่นให้โอกาสแก่เกษตรกรที่อายุน้อย มีโอกาสร่วมพิธีกรรมการเกษตร เพื่อจะได้ซึมซับวิธีการจัดพิธีกรรมตลอดจนทำให้เกิดการเห็นคุณค่าของพิธีกรรมตลอดจนได้เข้าร่วมกระบวนการตัดสินใจด้วย ซึ่งผู้ที่มีอายุน้อย จะได้รับประสบการณ์นั้น

เป็นการปรับตัวให้สอดคล้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับพิธีกรรมการเกษตรซึ่งเป็น
สิ่งนำไปสู่ความสำนึกในคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่เริ่มจากพิธีกรรมต่อไป

ควรให้ผู้เคยประกอบพิธีกรรมการเกษตร ถ่ายทอดพิธีกรรมนั้นๆ แก่คนรุ่น
ใหม่ให้ถือปฏิบัติ โดยเฉพาะเรื่องการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น จนเป็น
ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

2. นโยบายรัฐ

การพัฒนาของรัฐ เช่น รัฐควรมีนโยบายส่งเสริมให้มีการจัดพิธีกรรมการ
เกษตร เพื่อเป็นการเอาภูมิปัญญาเดิมในสังคมเกษตรกรรมที่ใช้จัดการกับทรัพยากรธรรมชาติที่เคย
ปฏิบัติและเกิดผลดี ทั้งนี้เพื่อสร้างเกษตรกร และคนในชุมชน เห็นคุณค่าของพิธีกรรม ซึ่งจะนำไป
สู่การจัดการและการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ด้านการศึกษา เช่น เปิดโอกาสให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมให้ความรู้แก่นักเรียน
โดยเฉพาะเรื่องพิธีกรรมการเกษตร หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดให้แก่ผู้ไม่รู้ ซึ่งจะเป็นการส่งเสริม
และสร้างการปฏิบัติรู้คุณค่าของพิธีกรรม นำไปสู่การจัดการทรัพยากรที่ดีและถูกต้องต่อไป
ภายหน้าด้านผู้นำชุมชน เพราะผู้นำชุมชนนั้นมีความสามารถในการจะจัดการรวมกลุ่มของ
เกษตรกรได้ง่ายเพราะเพราะมีอำนาจและหน้าที่อยู่แล้ว ฉะนั้นผู้เป็นผู้นำชุมชน ควรมีการเรียนรู้
ขั้นตอนต่างๆ ของพิธีกรรมที่มีในชุมชนให้เข้าใจลึกซึ้งและสามารถปฏิบัติด้วยตนเองได้ด้วย เพื่อ
เป็นต้นแบบที่ดีและถูกต้อง อีกทั้งควรให้การสนับสนุนพิธีกรรมนั้นๆ ที่ชุมชนหรือเกษตรกรได้จัด
ขึ้น และผู้นำเองควรศึกษาเรียนรู้พิธีกรรมการเกษตร จากท้องถิ่นอื่นๆ และเลือกพิธีกรรมที่เหมาะสม
หรือที่น่าจะปรับเปลี่ยนหรือสอดคล้องกับเกษตรกรรมมาปฏิบัติในชุมชนและ ควรส่งเสริมหา
แหล่งสนับสนุนให้ชุมชนได้รับการเรียนรู้ในเรื่องเทคโนโลยีใหม่ที่จะช่วยส่งเสริมการเกษตรให้แก่
เกษตรกร เพื่อเกษตรกรจะได้เลือกใช้ได้เหมาะสมกับความต้องการของเขาเอง ในที่นี้ควรให้ได้รับ
ทราบถึงประโยชน์และโทษของเทคโนโลยีนั้นๆ ด้วยเพื่อเกษตรกรจะได้รู้จักป้องกันตนเองให้
ปลอดภัยจากเทคโนโลยีที่นำมาประกอบทำการเกษตร

3. ด้านเศรษฐกิจ รัฐและชุมชนควรมีการอนุรักษ์พิธีกรรมนี้อย่างยั่งยืน และนำ
พิธีกรรมการเกษตรนี้จัดเข้าสู่งานท่องเที่ยวตามฤดูกาลแต่ละช่วง ของการทำนา เป็นการนำเศรษฐกิจ
เข้าสู่ชุมชนได้

5. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาพิธีกรรมอื่นๆที่เคยปฏิบัติในชุมชนแห่งนี้ ซึ่งเกี่ยวกับการจัดการ
ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีในชุมชน เพื่อเป็นการอนุรักษ์การจัดพิธีกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นอนุรักษ์
ทรัพยากรท้องถิ่น และอนุรักษ์ วิถีชีวิตของสังคมเกษตรกรรมของไทยต่อไปของชุมชนใน
อนาคต

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University